

Antoni Planells Bardaxí, en la vida i en l'obra de Fernán Caballero

per Fina Matutes

La major part dels estudis sobre la vida i l'obra de Cecília Böhl de Faber, *Fernán Caballero*, mencionen, una mica de passada i per complir, la petita història del primer dels seus tres matrimonis. La seua curta duració i l'escassa repercussió que tengué a l'obra literària de la novel·lista, potser no fan mereixedor de millor sort aquest episodi de la seua vida. Ben segur, tampoc no hauria cridat mai la nostra atenció si el primer marit de Cecília, Antoni Planells Bardaxí, no hagués estat un eivissenc.

Quan i com va entrar aquest eivissenc en la vida de l'autora de *La Gaviota*? El quan el podem fixar amb molta precisió; el pare d'ella, l'hispanista alemany Juan Nicolás Böhl de Faber, en una carta dirigida a un amic d'Hamburg datada el 6 d'abril de 1816 fa referència al matrimoni de la seua filla. A més, entre els documents referents a Antoni Planells que figuren a l'Arxiu Militar de Segovia hi ha la sol·licitud de permís per casar-se; en reproduïm el text, que ens aporta el seu sabor d'època i una data, el 5 de març de 1816:

Señor:

Dn. Antonio Planells de Bardaxí Capitán de la primera Compañía de Granaderos del Regto. Infantería 1° de Granada puesto a los Reales Pies de V.M. respetuosamente expone: hallarse en la edad de veinte y ocho años como lo acredita la fée de bautismo que presenta señalada con el n° 1, y tener tratado su matrimonio con Dª Cecilia Bolh soltera de diez y nueve años de edad como lo manifiesta la fée de bautismo adjunta n° 2, hija legítima de Dn. Juan Nicolás Bolh de Faber cónsul de las Ciudades Hansiáticas en esta Plaza y de Dª Francisca de Larrea de esta ciudad. De familia noble como consta del testimonio n° 3 que presenta y teniendo la contraente el correspondiente consentimiento de sus Padres n° 4 q^e también incluye p^o contraer este matrimonio, y hallándose el suplicante como igualm^{te}

Fernán Caballero

la referida Dª Cecilia Bolh con todos los requisitos q^e V.M. previene en las Reales Ordenanzas.

Sup^{ca} a V.M. se digne darle su R^l licencia para contraer matrimonio con la expresada Dª Cecilia Bolh. Gracia q^e espera recibir de la piedad de V.M. Cádiz 5 de marzo de 1816.

Señor

A.L.R.P.D.V.M.

Ant^o Planells de Bardaxí

A un altre document consta que el permís li fou concedit el dia 30 del mateix mes. La boda es celebrà de seguida perquè ell, amb el seu regiment, estava destinat a Puerto Rico i la partida era imminent.

El com, com arribaren a conèixer-se i casar-se, ja és bastant més confús, perquè als testimonis que ens han quedat sembla que hi ha adherida molta «literatura», mai millor utilitzada l'expressió. La font més important de notícies, i paradoxalment la menys fiable, és la novel·la *Clemencia* (1852) on Cecília recrea aquest i altres episodis de la seua vida amb tota la manca d'exactitud que era d'esperar, ja que

havien passat molts anys i, a més, no havia escrit la seua biografia, sinó una narració amb elements biogràfics incorporats. Antoni Planells apareix aquí convertit en Fernando Guevara, jove oficial de família rica i noble, arrogant i coratjós, però també violent, grosser, gelós i cruel. Aquest mal home es casa amb la bella Clemencia, òrfena innocent i virtuosa, per guanyar una posta que havia fet amb uns amigots. Ella suporta amb paciència i resignació la seua atroz vida de casada fins a l'heroica mort del marit. I consti que aquest atroz el tria molt acuradament la pròpia escriptora.

Fins aquí la novel·la. Però si llegim el que ens conta Luis Coloma en *Recuerdos de Fernán Caballero* hem d'arribar a la conclusió que o la ficció s'apoderà de la història o allò realment fou un drama:

Mas lo que verdaderamente tronchó en flor la juventud de Fernán, sumiendo su inocente y candorosa alma en los rigores del infortunio, fué su prematuro y desastroso casamiento. Casáronla casi por sorpresa, en breves días, teniendo ella dieciséis años y veinticuatro el marido... Era este un apuesto capitán de granaderos, que se llamaba D. Antonio Planells i Bardaxí: pertenecía a una nobilísima familia de las islas Baleares, muy poderosa por sus cuantiosos bienes de fortuna y hallábase en Cádiz esperando embarque para Puerto Rico, donde estaba destinado su regimiento. Vió por primera vez a Cecilia en el paseo de la Alameda que hoy llaman de Apodaca; prendóse de ella con un amor loco, y tuvo la avilantez de apostar con sus amigos media talega de duros, a que antes de embarcarse para América obtenia la mano de aquella angelical criatura y la llevaba consigo a Puerto Rico hecha su esposa. Y en efecto, pocos días después, Antonio Planells ganaba la apuesta casándose con Cecilia y embarcándose con ella para las Antillas, donde habia de permanecer tres años su

regimiento¹.

El Pare Coloma s'equivoca en l'edat de la parella i un error obre la sospita que n'hi hagi d'altres, però la imatge del capità eivissenc que entre ell i *Clemencia* dibuixen ha estat acceptada sense vacil·lació per la crítica. Javier Herrero, a *Fernán Caballero: un nuevo planteamiento*², ens el pinta com «un perfecto ejemplar del tipo vano, soez y tarambana que en alguna ocasión produce la vida de guarnición»³. Lawrence H. Klibbe, a *Fernán Caballero*³, considera que era un home inadequat per a una dona sensible, culta i idealista com era Cecília, i que la seua immadura, arrogància, falta de sensibilitat i crueltat mental espantaren i desilusionaren la jove esposa. Altres crítics li estalvien alguns adjectius, però no els milloren, i tots estan d'acord en què si els seus pares l'entregaren amb tanta precipitació fou perquè Juan Nicolás, que a més d'hispanista era negociant, estava aleshores arruïnat i li venia molt bé casar la més gran de les seues filles.

L'estada de Cecília a Puerto Rico no fou feliç a causa del caràcter del seu marit, però, com ella mateixa reconeix a una carta escrita quaranta anys després, forma part d'una època que és la més interessant de la seua vida. La impressió que li causà l'illa ha quedat plasmada a la novel·la *La Farisea*.

El 24 de juliol de 1817 Antoni Planells morí de repent. Coloma recrea l'escena amb vertader luxe de detalls i matisos, recollits de la boca de la pròpia Cecília:

Un día, sintióse Antonio Planells repentinamente indispuerto: dejóse caer en un sofá, sin voz, sin pulso, sin alientos. Acudió a él solícita Cecilia, y reclinó sobre su seno la cabeza del joven: parecía este sufrir angustiosa opresión en el pecho y llevábase allí ambas manos, como indicando que le desabrochasen el uniforme. Hizolo así Cecilia, y tras una breve y fuerte congoja, quedó Planells inmóvil, horriblemente pálido, pero sumido al parecer en un tranquilo sueño. Media hora permaneció Cecilia como una estatua, sosteniendo siempre la cabeza de su marido, sin osar moverse ni atreverse a resollar por miedo de interrumpir aquel sueño bienhechor y volverle a sus sufrimientos... Cecilia mismo lo dice a de Latour en su carta que antes he copiado: Era la primera vez que veía yo la

muerte, y lo creía dormido!...⁴

E. Herman Hespelt, en un interessant article titulat «The Porto Rican episode in the life of Fernán Caballero»⁵, reproduïx el text del *Libro de Difuntos del Batallón Ligero Cazadores del General* de la Catedral de San Juan:

Dⁿ Antonio Planells Cpp.

A los veinte y quatro dias del mes de Julio del año de mil ochocientos diez y siete; fue sepultado en el Cementerio de Sta. Maria Magdalena de Pazzis *in litore*, de esta Muy Noble y Muy Leal Ciudad de Sⁿ Juan Baut^a de Puerto Rico; el cuerpo difunto de Dⁿ Antonio Planells de Bardaxi, Capp. de Granaderos del primer Batallon del Regim^o Infant^a de Granada numero quinze de Linea, natural de la isla de Ibiza, hijo legitimo de Dⁿ Marcos, y de Dª Josefa Bardaxi, de edad veinte y nueve años, casado q^e fue con Dª Cecilia Bohl; no recibio ningun Sacramento por haber muerto en un accidente repentino; de que yo el Presb^o Capp. suplente de dho Batallon, por ausencia del propietario Dⁿ Juan Moreno Pedrosa doy fe...

Basilio Rodrig^z

A l'Arxiu Militar de Segòvia figura també un document que confirma la mort i precisa que morí *ab intestato* i que no deixà cap fill a la seua viuda.

Malgrat l'interès de la vida i la mort d'Antoni Planells Bardaxí estiguin en funció de la personalitat de la seua esposa, pot resultar interessant recuperar la història d'aquest eivissenc que es casà a Cadis amb la que havia d'esdevenir una de les primeres figures de les lletres i anà a morir-se a San Juan de Puerto Rico. Avui podem aportar-hi el text de la partida de bateig, que procedeix, com els altres papers, de Segòvia:

Dⁿ Josef Ferrer Pbtro Teniente de Cura de la Parroquia de San Pedro Apostol de la Catedral de Ibiza.

Certifico: que en el Libro de Bautizos de esta parroquia de mi cargo pagina trescientas quatro se lee la partida que copio. En la Iglesia Parroql. de la Catedral de Ibiza, a un dia Febrero de mil sietecientos ochenta y ocho: Yo el Dⁿ Juan Francisco Planells Presbítero, con licencia del cura Párroco bautizo a un niño que nació el día antes á las doce la mañana, hijo de Dⁿ Marcos Pla-

Una de les edicions més recents de *Clemencia*.

Fernán Caballero

CLEMENCIA

Julio Rodríguez Luis

CATEDRA

nells de Juan y de Dª Josefa Bardaxí de Pedro, Legítimamente casados, parroquianos de esta parroquia y habitantes en la Ciudad, al que se le puso por nombre Antonio de Padua, Pedro Nolasco, Francisco de Paula, Josef, Ignacio, Ramón; y fueron sus padrinos Dⁿ Francisco Bardaxí de Pedro y Dª Maria Antonia Bardaxí de Pedro, a quienes advertí el parentesco espiritual que habian contrahido y la obligación que tenian de enseñar la Doctrina christiana al Bautizado. Don Juan Franco Planells Tur.

Finalment, el seu expedient com a membre del Regiment d'Infanteria 1er de Granada ens dóna abundant informació damunt la seua activitat professional, que sembla bastant més positiva que la seua vida privada. Començà com a cadet l'any 1809, ascendí a subtenent i tinent l'any 1810, i arribà a capità en 1814. Serví als regiments de Sòria, Alpujarras i Granada. En el capítol de campanyes i accions de guerra podem llegir: «En la ultima guerra con Francia en Cataluña en 1810, en la batalla de Collsuspina el 12 y 13 de feb^o. En la de Vich fue hecho prisionero, y se fugó de entre los enemigos el 20 del mismo. De custodia p^a la introducción del comboy en Gerona en el mes de Dbre. En el sitio de Tortosa, y salida de las Plazas. En Martorell a la rendición de las guarniciones enemigas de las Plazas de Lerida, Mequinenza y Monzon el 18 de febr^o de 1814 y en el bloqueo de Barcelona desde su principio hasta el 28 de mayo que fue evacuada por los enemigos, y en las acciones que ocurrieron por la salida de la guarnición enemiga.»

Evidentment, aquest «mozo calavera y desconocido», com també el califica el Pare Coloma, havia tengut molta feina, a part de fer calaverades, durant els anys anteriors a la seua boda. I potser no la va fer malament si feim cas a l'expedient que ens diu que el seu valor era «conocido», la seua aplicació «bastante», la seua capacitat «bastante» i la seua conducta «buena».

FINA MATUTES

1 Luis Coloma *Recuerdos de Fernán Caballero*, Bilbao 1910, pp. 176-77.

2 Javier Herrero *Fernán Caballero: Un nuevo planteamiento*, Ed. Gredos, Madrid 1963, p. 86.

3 Lawrence H. Klibbe *Fernán Caballero*, Twayne's World Authors Series, Nueva York, 1973, p. 23.

4 Luis Coloma *op. cit.*, p. 197.

5 E. Herman Hespelt «The Porto Rican episode in the life of Fernán Caballero», *Revista de Estudios Hispánicos* (Universidad de Puerto Rico), I, 1928, pp. 162-167.